

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปีพุทธศักราช 2475 เป็นปีที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทย โดยได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญขึ้นมาหลายเหตุการณ์ ได้แก่ การสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ ครบ 150 ปี การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข ในปีเดียวกันนี้เอง, ช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนาม "พุทธทาสภิกขุ" ได้ตัดสินใจเลิกการศึกษาปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ กลับบ้านเกิดของท่านเพื่อก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันต่อมาในนามของ "สวนโมกขพลาราม" ซึ่งมีความหมายว่า "อารามที่ทำให้เกิดกำลังใจในการพ้นทุกข์"¹

จุดประสงค์ที่ท่านพุทธทาสก่อตั้งสวนโมกขพลาราม เพื่อเป็นการส่งเสริมความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคถึงพุทธกาล² และเพื่อให้เป็นสถานที่เผยแผ่ธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ท่านพุทธทาสได้ใช้เวลาช่วงแรกในสวนโมกขพลาราม เพื่อศึกษาพุทธศาสนาอย่างเอาจริงเอาจัง จนมีภูมิความรู้ทั้งค่านปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรม ในทางปริยัติธรรม ท่านได้ศึกษาพระไตรปิฎก บาลีและอรรถกถาค่าง ๆ ตลอดจน พุทธศาสนานิกายอื่น ๆ เช่น พุทธศาสนานิกายมหายาน, นิกายเซน, นิกายวัชรยาน ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นท่านพุทธทาสยังติดตามข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้สามารถประยุกต์คำสอนทางพุทธศาสนาเข้ากับสถานการณ์บ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

¹จิต ภิวาลแทน, ชีวิตและงานของพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพฯนคร: สำนักพิมพ์ ศิลปวัฒนธรรม, 2520), หน้า 7.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

ท่านพุทธทาสเป็นผู้ที่บุกเบิกการศึกษาพุทธศาสนาแนวใหม่ โดยมุ่งไปถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา ดังที่ท่านได้อ้างพุทธภาษิตที่ว่า "สขเพ ฐมมา นาลิ อนิเวสาย" แปลว่า "สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงมันถึงมัน"³ ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงหลักสำคัญของพุทธศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ คือหลักที่ว่า "ขันธห้าไม่ใช่ตัวคน"⁴ แต่เป็นเพียงการประจุมรวมกันตามเหตุตามปัจจัย ตามกฎอิทัปปัจจยทาเท่านั้น⁵ ดังนั้นการเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา คือการปล่อยวางสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่นในขณะที่ยังทำหน้าที่ตามปรกคืออยู่ ดังที่ท่านได้เสนอหลักการ "การทำงานทุกชนิดก็ด้วยจิตว่าง" คือ การทำงานโดยหวังผลของงานมิได้หวังผลตอบแทนอย่างอื่น ท่านยังได้เสนอหลักการนำหลักพุทธศาสนามาใช้ประยุกต์กับชีวิตประจำวัน ได้แก่ "การทำงานคือการปฏิบัติธรรม", "ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ" นอกจากนั้นยังสามารถคิดค้นคำสั่ง ๆ ง่าย ๆ ให้เป็นที่ติดปากของคนทั่วไปให้เข้าใจธรรมะได้ ได้แก่ คำว่า "ตัวกู-ของกู", "สะอาด-สว่าง-สงบ", "กิน-กาม-เกียรติก" เป็นต้น

ท่านพุทธทาสมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สั่งสอนผู้อื่น ได้อย่างตรงไปตรงมา และสอนได้ตรงจุด ไม่อ้อมค้อม วิชาศ มณีวัต กล่าวถึงท่านว่า "เราต้องรอกันนับด้วยร้อยปี จึงจะพบนักคิดที่ยิ่งใหญ่อย่างนี้สักคนหนึ่ง"⁶ โคนแล็ค เค. สแวงเรอร์ กล่าวถึงท่านว่าเป็นนักปฏิรูปพุทธศาสนาในเมืองไทย⁷ นักวิชาการบางคนเปรียบเทียบท่านว่าเป็นนาคารถุนแห่งเดรวาท์⁸ (ผู้หนึ่งที่เปรียบเทียบเช่นนี้ ก็คือโคนแล็ค เค. สแวงเรอร์) ความคิดของท่าน

³ รายละเอียดคดู พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสน์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2524).

⁴ พุทธทาสภิกขุและคนอื่น ๆ, อรศรี งามวิทยาพงศ์ บรรณาธิการ, สนทนาธรรมกับนักคิดชาวพุทธที่สวนโมกข์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2530), หน้า 5.

⁵ กฎอิทัปปัจจยทา ได้แก่ กฎที่ว่าเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนั้นจึงเกิด เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนั้นจึงมี สรรพสิ่งเกิดขึ้นและดับไปด้วยกระแสแห่งเหตุและปัจจัย

⁶ ชิต ภีบาลแทน, ชีวิตและงานของพุทธทาสภิกขุ, หน้า 7.

⁷ รายละเอียดคดู โคนแล็ค เค. สแวงเรอร์ และ เสรีพงศ์พิศ, ท่านพุทธทาสในทัศนะของนักวิชาการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2524), หน้า 1-32

⁸ นาคารถุน (พ.ศ. 750-850) เป็นพระภิกษุชาวอินเดียที่ยิ่งใหญ่รูปหนึ่งในพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายมาชยิมิกะ และเป็นปรมาจารย์ของพุทธศาสนานิกายมหายานเกือบทุกนิกาย.

จึงเป็นที่สนใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักชั้นนำทางการเมืองไทย ปัญญาชนและนักเขียนจำนวนมาก ชมชั้นนำทางการเมืองที่มีความใกล้ชิดกับความคึกคักด้านพุทธศาสนา ได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ พระยาสิทธิธรรมประคัลภ์ (วงษ์ สิทธิ) พระยาคุณพิกษ์สุวภัทท์ พระยาอมรฤทธิ์ธำรง เป็นต้น สำหรับปัญญาชนและนักเขียนที่ใกล้ชิดกับความคึกคักของด้านพุทธศาสนา ได้แก่ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) ส. ศิวรักษ์ วิลาศ มณีวัต ชิกภิบาลแทน อรุณ เวชสุวรรณ สัมพันธ์ ก้องสมุทร ประเวศ วะสี รัชจวน อินทรกำแหง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นต้น

ทางด้านของพระสงฆ์ที่รับอิทธิพลจากความคึกคักของด้านพุทธศาสนามีหลายรูปด้วยกัน ได้แก่ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทะภิกขุ) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) พระพยอม กฤษยาไธ พระไพศาล วิสาโล พระคุณฐิติ เมฆงกูโร พระพงษ์ศักดิ์ เกษมโม เป็นต้น นอกจากนั้น สวนโมกขพลาราม ยังได้เป็นต้นกำเนิดของสำนักปฏิบัติธรรมอีกหลายแห่ง ได้แก่ วัดอุโมงค์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดสวนแก้ว วัดป่าเลไลยก์บ้านเชียง วัดมาลาก วัดป่าธรรมคา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เขาสวนหลวง สวนอุสมที่ซอยจุมสุขฝ่ายอุมาสิกา เป็นต้น⁹

ภัยเหตุที่ด้านพุทธศาสนาได้เกิดความพุทธศาสนาอย่างถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา ทำให้ท่านได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลหลายกลุ่มที่มีความคิดขัดแย้งกับท่าน ล้ากับความคิดที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์กันมาก คือ ในช่วงปี พ.ศ. 2483-2491 ท่านได้แสดงปาฐกถาชุดพุทธธรรม ท่านได้กล่าวถึงพระพุทธรูปในทัศนะของบุคคลนั้นอาจเป็นภูเขามังกรแห่งพุทธธรรม หรือเป็นอุปสรรคแห่งการเข้าถึงธรรมได้¹⁰ การแสดงปาฐกถาในชุดนี้เป็นเหตุให้ท่านถูกโจมตีว่ารับจ้างคอมมิวนิสต์ มาเทศน์ให้คนเลิกล้มถือพุทธศาสนา¹¹ ต่อมาท่านพุทธทาสเสนอการตีความปฏิจจนูปาทานนิกที่ไม่ข้ามภพข้ามชาติ

⁹ กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์มติชน, สุศตวรรษที่ 2 มติชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2531), หน้า 128.

¹⁰ คุ พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2529).

¹¹ คุรายละเอียกใน "เรื่องราวการกล่าวเสนอให้ลงโทษ" ห้าสิบปีสวนโมกข์ ภาคหนึ่ง เมื่อเขาพูดถึงเรา (กรุงเทพมหานคร: สวนอุสมมูลนิธิ, 2525), หน้า 747-769.

ซึ่งแย้งกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่พระพุทธโฆษาจารย์ พระภิกษุชาวลังการจนาไว้ อันเป็นหนังสือที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาปริยัติธรรมของพระสงฆ์มาเป็นเวลานาน ประกอบกับการที่ท่านพุทธทาสได้เน้นการศึกษาพุทธศาสนาที่สุกทันตปิฎก โดยท่านกล่าวว่า "มีเนื้อหาของการเทศนาสั่งสอนมากที่สุด" ในส่วนของอภิธรรมปิฎก ท่านได้ให้ความสำคัญไว้เช่นกัน แต่ท่านชี้แจงว่า ข้อความในพระอภิธรรมปิฎกมิใช่พุทธวจนะ และเนื้อหาบางส่วนเป็น "ปริยัติเพื่อ" สามารถคัดออกเสียได้โดยไม่เป็นการเสียหายแต่อย่างใด ทศนะดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้ท่านพุทธทาสถูกโจมตีจากกลุ่มอภิธรรม¹² ในระหว่างปี 2504-2506 ท่านได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องจิตว่าง โดยท่านได้เสนอความคิดที่ว่าจิตว่าง คือ จิตที่ไม่มีอุปาทาน ไม่มีความคิดเห็นแก่ตัว แต่แจ่มใส เบิกบาน อยู่ด้วยสติปัญญาและสัมปชัญญะ ท่านเสนอให้ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง มีผู้แย้งว่าไม่อาจนำหลักการนี้มาเผยแพร่ให้คนทั่วไปเข้าใจได้ เนื่องจากเป็นแนวความคิดที่กว้างขวางเกินไป¹³

ท่านพุทธทาสเป็นผู้ที่ริเริ่มการเผยแพร่ธรรมะแนวใหม่ ได้แก่ การแสดงปาฐกถาโดยแทรกเรื่องราวที่ทันสมัย แทนการเทศน์ตามคัมภีร์โบราณแต่เพียงอย่างเดียว การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ทันสมัย อุปกรณ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ โรงมหรสพทางวิญญาณ (spiritual theatre) ซึ่งแสดงถึงปริศนาธรรมโดยรูปภาพ คำกลอน สุภาษิตต่าง ๆ ให้แก่คิกทางธรรมแก่คนทั่วไป ท่านพุทธทาสเป็นผู้บุกเบิกการประนีประนอมระหว่างศาสนาต่าง ๆ และต่อต้านลัทธิวัถุนิยม ดังปณิธานของท่านที่ว่า

1. จะพยายามให้ศาสนิกชนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนให้มากที่สุด (ไม่กีดกันภิกษุหรือเปลือยของศาสนา)
2. จะพยายามดึงคนออกจากวัถุนิยม
3. จะพยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกของศาสนาต่าง ๆ

ท่านพุทธทาสได้เสนอการตีความเรื่อง "พระเจ้า" ในการแสดงปาฐกถาชุด "คริสต์ธรรมพุทธธรรม" ที่มูลนิธิชินแควร์ ทอมป์สัน เชียงใหม่ โดยท่านได้เสนอแนวความคิดการตีความว่า

¹² ดู อนันต์ เสนาพันธ์ และคณะ, คำสอนเถียงมณี (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพิทักษ์พุทธศาสนา, 2523).

¹³ ดู พุทธทาสภิกขุ และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช., วิวาทะ(ความเห็นไม่ตรงกัน) ระหว่าง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กับท่านพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร: องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา 2529).

"พระเจ้า" ของพุทธศาสนาก็มีเช่นเดียวกับคริสตศาสนา ต่างกันแต่ชื่อที่เรียก โดยพุทธศาสนาเรียก "พระเจ้า" ว่า "กถุขรรรมชาติ"¹⁴ ท่านยังได้เปรียบเทียบหลักการของพุทธธรรมและคริสตธรรมไว้อีกในหลายประเด็นด้วยกัน การเสนอความคิดเช่นนี้ ทำให้ท่านพุทธทาสถูกโจมตีจากชาวพุทธในลังกา ว่าทำให้พุทธศาสนาเสื่อมคุณค่าลงด้วยการนำไปเปรียบเทียบกับ แนวคิดของศาสนาอื่น ๆ

ในช่วงปี พ.ศ.2516-2519 ขณะที่ความคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยและความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์ (คอมมิวนิสต์) กำลังเผชิญหน้ากันและต่อสู้กันอย่างรุนแรง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมืองเพื่อเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการและแนวคิดของกลุ่ม กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ฝ่ายตามแนวความคิด ซึ่งมาจากบุคคลทุกอาชีพ ได้แก่ กรรมกร ชาวนา นักศึกษา และประชาชนทั่วไป แม้กระทั่งพระสงฆ์ก็มีการรวมกลุ่มทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว¹⁵ การต่อสู้ทางความคิด 2 ฝ่ายนี้ เป็นสาเหตุให้เกิดการใช้กำลังรุนแรงทางการเมืองขึ้นหลายครั้ง จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่สำคัญขึ้น 2 ครั้งในช่วงเวลาดังกล่าว คือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในช่วงนี้เอง ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวความคิดที่มีประเด็นทางสังคมและการเมืองขึ้น ได้แก่ การบรรยายในชุด ธรรมะกับการเมือง เมื่อธรรมครองโลก ศิลธรรมกับมนุษยโลก จริยศีลธรรม เยาวชนกับศีลธรรม ธรรมสังฆสงเคราะห์ และการกลับมาแห่งศีลธรรม¹⁶ เนื้อหาของการบรรยายดังกล่าว ท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งระบบประชาธิปไตย และสังคมนิยมมาร์กซิสต์ (คอมมิวนิสต์) และชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของทั้ง 2 ระบบ ท่านพุทธทาสยังได้โจมตีลัทธิทุนนิยม และวัตถุนิยมที่กำลังเป็นที่แพร่หลายในสังคมอย่างรวดเร็ว ท่านได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของระบบการเมือง, ปัญหาของสังคม และเสนอแนะแนวทางที่จะใช้ธรรมะเข้าแก้ปัญหาทางสังคมและการเมือง ท่านได้เสนอระบบการเมือง

¹⁴ผู้สนใจอ่าน พุทธทาสภิกขุ, พุทธ-คริสตในทัศนะท่านพุทธทาส (ใจความแห่งคริสตธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2527).

¹⁵รายละเอียด กุ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

¹⁶เนื้อความโดยย่อของการบรรยายเหล่านี้ ได้แสดงไว้ในภาคผนวก.

"ขั้วมิกสังคมนิยม" เป็นแนวทางสายกลาง (มีขั้วนิยามปฏิบัติ) สำหรับสังคมที่เป็นอุดมคติของท่าน การเสนอความคิด เช่นนี้ออกมา ทำให้ท่านพุทธทาสถูกกล่าวหาจากบุคคลบางกลุ่ม บ้างก็ว่าท่าน เป็นมากขีตขีบบ้าง เป็นพวกขวาจัดอนุรักษนิยมบ้าง เป็นพวกจิกนียมเพื่อฉันบ้าง¹⁷

ไม่ว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกหรือกลุ่มใดก็ตาม ท่านพุทธทาสมิได้ออกมาโต้เถียง หรือปฏิเสธข้อกล่าวหาต่าง ๆ แต่อย่างใด การวิพากษ์วิจารณ์ความคิดของท่าน จึงเท่ากับช่วยให้ มีคนสนใจความคิดของท่านมากขึ้น โดยเฉพาะความคิดของท่านพุทธทาสในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมและการเมือง มีข้อที่น่าสนใจกว่า ก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ท่านพุทธทาสมิได้เสนอแนวคิดทางการเมืองและสังคมไว้อย่างเด่นชัดแต่อย่างใด ท่านเพิ่งจะเสนอแนวคิดทางการเมืองและการเมือง เน้นหนักในช่วง ปีพ.ศ. 2516-2519 นี้เอง ดังนั้น ความคิดของท่านในส่วนนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษา ค่ายเหตุที่ว่า เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ระบบความคิดเดิมที่เป็นที่แพร่หลายอยู่ในสังคมอยู่ในขณะนั้น และเสนอทางออกให้แก่สังคมและการเมือง ตลอดจนมีการเผยแพร่ความคิดนั้น ให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม ความคิดที่มีเนื้อหาทางสังคมและการเมืองของท่านพุทธทาส จึงเรียกได้ว่าเป็น "ความคิดทางการเมือง"

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญ ให้ความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งทางค่านิยม วัฒนธรรม และการเมือง¹⁸ ทางค่านิยมเมืองนั้น พุทธศาสนามีหลักการสำหรับที่จะให้ผู้นับถือ ปกครองอย่างมีธรรมกำกับ เพื่อประโยชน์ของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองเป็นสำคัญ ธรรมเหล่านั้น ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร เป็นต้น ในวรรณคดีต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็ไม่มีเรื่องราวของธรรมของผู้ปกครองปรากฏอยู่ ได้แก่ ไกรภูมิ พระร่วงตำนานมูลศาสนา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น¹⁹ พุทธศาสนากับการเมืองไทยจึงมีความ

¹⁷ เตรี พงศ์พิศ, "ธรรมะกับการเมือง ท่านพุทธทาสกับสังคมไทย" วารสารธรรมศาสตร์ 10 (มีนาคม 2524):32.

¹⁸ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 1.

¹⁹ รายละเอียดดู สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมกิจ, 2523).

ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความคิดทางการเมืองของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาคง เช่น ท่านพุทธทาส จึงย่อมจะเป็นการค้นคว้าถึงแนวทางหรือวิธีการของชาวพุทธในการแก้ปัญหาสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง, นับตั้งแต่ที่ท่านพุทธทาสได้เสนอปัญหาและข้อบกพร่องของระบบการเมืองต่าง ๆ ออกมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ก็ยังปรากฏว่าปัญหาและข้อบกพร่องต่าง ๆ ยังลงมืออยู่ ดังนั้นแนวทางการใช้ธรรมะเข้ามาประยุกต์ใช้ในทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษางานด้านความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ.-

1. เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุอย่างละเอียด และจัดระบบความคิดของท่าน เพื่อทำความเข้าใจประเด็นความสัมพันธ์ของธรรมะกับกัณฑ์การเมือง
2. เพื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการก่อรูปความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุทั้งในค่านับปัจจัยส่วนตัวและปัจจัยสภาพแวดล้อม
3. เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้อีกหรือการวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุต่อการนำไปใช้ในสังคมและการเมืองร่วมสมัย
4. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาความคิดทางการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นพุทธศาสนากับการเมืองไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ เป็น 3 ตอนด้วยกัน คือ.-

1. การก่อรูปความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ กำหนดพิจารณาตั้งแต่ภูมิหลังประวัติชีวิต, ครอบครั้ว, การศึกษา, มิตรสหาย และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการก่อรูปความคิด กำหนดขอบเขตการศึกษาตั้งแต่ท่านพุทธทาสเกิด (2449) จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (2532)
2. ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ กำหนดขอบเขตของการศึกษาตั้งแต่ที่ท่านเสนอความคิดทางการเมือง คือในช่วงปีพ.ศ. 2516-2519 เป็นต้นมา (เน้นหนักช่วง 2516-2519)

3. การพิจารณาความเป็นไปได้ในการนำแนวความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ศึกษาในขอบเขตบริบททางการเมืองและสังคมในปัจจุบัน (political and social contexts)

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แหล่งข้อมูลสำคัญ 3 แหล่งด้วยกัน คือ

1. เอกสารชั้นต้น (Primary Source) ได้แก่ งานเขียน, งานรวบรวมปาฐกถาของท่านพุทธทาสภิกขุโดยตรง ตลอดจนคำบรรยายของท่านที่ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เอกสารที่เป็นข้อมูลได้ คือเอกสารที่มีเนื้อหาทางการเมือง เอกสารที่ใช้เป็นหลักในการวิจัย ได้แก่ หนังสือพุทธธรรมโฆษณ์ มีทั้งหมด 7 เล่ม ได้แก่ ธรรมะกับการเมือง เมื่อธรรมครองโลก ศิลธรรมกับมนุษยโลก จริยศีลธรรม เยาวชนกับศีลธรรม ธรรมสังฆสงเคราะห์ และการกลับมาแห่งศีลธรรม นอกจากนั้นจะใช้เอกสารอื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องอีกด้วย

2. เอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ได้แก่ งานเขียน งานปาฐกถาที่มีผู้กล่าวถึงท่านพุทธทาสภิกขุ, การก่อรูปความคิด, ความคิดทางการเมือง และการวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของท่าน ยกตัวอย่างเช่น งานเขียนของ โคนแนลล์ เค.สแวนเนอร์ เรื่อง พุทธทาส นักปฏิรูปศาสนาในเมืองไทย หรือปาฐกถาของ ส.ศิวรักษ์ เรื่องพุทธทาสในสายศาสนา ส.ศิวรักษ์ เป็นต้น เอกสารชั้นรองจะใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3. จากการสัมภาษณ์ (Interview) ท่านพุทธทาสภิกขุโดยตรง ตลอดจนผู้ที่มีความใกล้ชิดกับความคิดของท่าน

สมมติฐานในการวิจัย

การวิจัยนี้มีสมมติฐานดังนี้ คือ

1. ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ก่อรูปขึ้นจากความคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการหล่อหลอมมาจากสภาพครอบครัว, การศึกษา, ประสบการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งความคิดทางพุทธศาสนานิกายมหายาน นิกายเซน และคริสต์ศาสนา

2. ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ได้รับอิทธิพลจากสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง ในขณะที่ท่านเสนอความคิดออกมา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ได้ทราบและเข้าใจถึงความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนการก่อรูปความคิด, การเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง ตลอดจนการวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนิกชน
2. ทำให้สามารถเข้าใจถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองไทย
3. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยในระยะต่อไป

แนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

1. การเมือง

เมื่อนมนุษย์อยู่รวมตัวกันเป็นชุมชน มนุษย์จำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์บางอย่างสำหรับกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล มีการแบ่งหน้าที่กันเป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง มีการจัดสรรอำนาจให้แก่แต่ละบุคคลไปทำหน้าที่ต่าง ๆ ในลักษณะเช่นนี้เอง อริสโตเติล (Aristotle) เรียกมนุษย์ว่าเป็นสัตว์การเมือง (political animal) คือมนุษย์ไม่สามารถอยู่โดยลำพังโดยไม่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นไปเสียได้

มีผู้ให้คำนิยามของ คำว่า "การเมือง" (Politics) แตกต่างกันไป ดังนี้.-

Encyclopedia of Social Sciences ให้ความหมายว่า "การเมือง" เป็น "คำที่ครอบคลุมถึงขอบเขตทั้งหมดของชีวิตและพฤติกรรมทางการเมือง รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล . . . การเมืองนั้นรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและหน่วยย่อย ๆ ทางการเมืองของรัฐ และระหว่างรัฐกับรัฐอื่น ๆ"²⁰

William Bluhm ได้ให้ความหมายว่า "การเมืองเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีลักษณะสำคัญของกิจกรรมการแข่งขันและการร่วมมือกันในการใช้อำนาจและนำไปสู่การตกลงทัศนใจของกลุ่ม"²¹

²⁰ Encyclopedia of the Social Sciences (Canada: The Macmillan Company, 1950), pp. 224-225.

²¹ William Bluhm, Theories of the Political System (Englewood Cliffs, N.J.,: Prentice-Hall, Inc, 1965), p. 5.

David Easton กำหนดความหมายของการเมือง หมายถึง "กระบวนการใช้อำนาจหน้าที่จกสรรสิ่งที่มีคุณค่าภายในสังคม"²²

Harold D. Lasswell ให้ความหมายของการเมืองว่า การศึกษาเรื่องการเมือง คือ "การศึกษาเรื่องของอิทธิพลและการมีอิทธิพล"²³

R.A. Dahl ให้ความหมายว่า "ระบบการเมือง คือ รูปแบบที่แน่นอนของสัมพันธ์ภาพของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับขอบเขตของการควบคุม (control), อิทธิพล (influence) อำนาจ (power) หรืออำนาจหน้าที่ (authority)"²⁴

จากคำนิยามทางการเมืองของนักรัฐศาสตร์ จะเห็นได้ว่า การเมืองจะมีลักษณะดังนี้ คือ 1. การเมืองเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของกลุ่มคน 2. การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรแบ่งปันคุณค่าต่าง ๆ โดยมีการใช้อำนาจ อำนาจหน้าที่ หรือ อิทธิพล เพื่อการยอมรับในการจัดสรรแบ่งปันนั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอให้คำนิยามของการเมืองว่าหมายถึง "กระบวนการความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการแบ่งปันคุณค่าต่าง ๆ ในสังคม โดยมีการใช้อำนาจ อำนาจหน้าที่ หรืออิทธิพล เพื่อการยอมรับในการจัดสรรแบ่งปันนั้น"

2. ความคิดทางการเมือง

เมื่อมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง มนุษย์จึงต้องรักษากฎเกณฑ์ แบบแผน พฤติกรรมบางอย่างไว้ เพื่อธำรงรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน แต่เมื่อเวลาผ่านไป มนุษย์มักจะถามคำถามที่ว่ากฎหรือข้อบังคับที่มีอยู่นั้น มีความเหมาะสมหรือไม่กับสภาพการณ์ในขณะนั้น นั่นคือจะเริ่มสงสัยกับกฎข้อบังคับเดิม เพื่อที่จะทบทวนคำถามดังกล่าว มนุษย์จะตั้งคำถามขึ้นมาเพื่อหาคำตอบให้กับตนเองว่า สิ่งที่ดีนั้นคืออะไร (knowledge of good) การศึกษาเรื่องการเมืองจึงเกิดขึ้นตรงจุดนี้ Leo Strauss กล่าวถึงกิจกรรมทางการเมืองทุกประเภทว่าจะมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ ความต้องการที่จะธำรงรักษาสภาพการณ์อย่างหนึ่ง

²² David Easton, The Political System (New York S.W., 1971), pp. 129-131.

²³ Harold D. Lasswell, Politics: Who gets what, when, how (New York: Meridian, 1958), p. 132.

²⁴ R.A. Dahl, Modern Political Analysis (N.J.: Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1984), pp. 9-10.

อย่างไร้ หรือไม่กี่เปลี่ยนแปลงสภาพการณ์²⁵

ผู้ที่ตั้งคำถามถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม และตรวจสอบความคิดเก่า กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ และเสนอความคิดใหม่ขึ้นมา นั้น เราเรียกว่าเป็น "นักคิด" นักคิดแต่ละคนจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เขาอยู่ในขณะนั้น สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีความเห็นว่า.-

นอกจากความคิดทางการเมืองจะเป็นระบบความคิดที่สะท้อนความคิดเห็นทางการเมืองหรือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนหรือโจมตีสถาบันใดสถาบันหนึ่ง บางครั้งอาจมีลักษณะเป็นจินตนาการ หรืออุดมคติ และสนใจในการวินิจฉัยเชิงคุณค่า ความคิดทางการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ทั้ชจากจากสังคม แต่จะเป็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ และการสังเกตการณ์ความเป็นไปของสังคม อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัย และต้องการเผยแพร่ความคิดนั้น ๆ ให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม จึงมักมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอุดมการณ์ทางการเมือง²⁶

เอ็ม เจ. ฮาร์มอน ได้ให้นิยามความคิดทางการเมืองว่า.-

ความคิดทางการเมืองเป็นการพยายามอธิบายอ้างอิงหรือวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าต่าง ๆ ของสัมพันธ์ทางการเมือง กล่าวคือ สัมพันธภาพระหว่างผู้ที่ปกครองกับผู้ที่ถูกปกครอง ซึ่งที่เราจะได้เห็นเรื่องราวมากมายมหาศาลอยู่ในหัวข้อเรื่องนี้ สมาชิกสังคมทุกคนได้รับผลกระทบกระเทือนจากสัมพันธภาพเหล่านี้ เขาได้รับอยู่แล้วเสมอมา และจะได้รับการยอมรับไปเสมอ เขาอาจให้ความใส่ใจต่อเรื่องราวมากหรือเพียงเล็กน้อย แต่เขาจะไม่อาจจะหนีข้อเท็จจริงที่ว่า สิ่งที่เขาเป็นอยู่และสิ่งที่เขากระทำ เป็นเรื่องที่กำหนดขึ้นส่วนใหญ่ที่เกี่ยวเนื่องโดยระบบการเมืองที่ตนประกอบเป็นส่วนหนึ่ง และพื้นฐานของระบบการเมืองก็คือ ความคิดทางการเมือง²⁷

ตามทัศนะของเอ็ม เจ. ฮาร์มอน ความคิดทางการเมืองมีจุดประสงค์ในการนำมาใช้เพื่อป้องกันหรือโจมตีการกระทำหรือสถาบันทางการเมือง โดยมีกฎทั่วไป 2 ประการในการประเมินความคิดทางการเมือง คือ.-

25

Leo Strauss, What is Political Philosophy? (Illinois: The Free Press, 1959), p. 10.

26 สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 4.

27

เอ็ม เจ. ฮาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตจนถึงปัจจุบัน, แปลโดยเสน่ห์ จามริก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510), หน้า 1-2.

1. ความถูกต้องสมบูรณ์ของทฤษฎีการเมืองหนึ่ง ๆ มีส่วนสัมพันธ์อยู่กับสภาพแวดล้อมที่ทฤษฎีนั้นคิดกันขึ้นมา สัมพันธภาพระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ซึ่งปรากฏจากการก่อตั้งสถาบันการเมืองอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะพร้อมๆ กับหลักอุดมการณ์พื้นฐานนั้น อาจจะเหมาะสมกับภาวะอย่างหนึ่งโดยสมบูรณ์ แต่อาจไม่เหมาะสมเลยกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างออกไป

2. ความคิดทางการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้ออ้างอิงทางศีลธรรม และข้อแตกต่างในความเห็นเรื่องจริยธรรมอาจมีได้อย่างกว้างขวาง นักคิดทางการเมืองส่วนมากซึ่งเราจะศึกษากัน พยายามคิดทฤษฎีอันจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีสำหรับบุคคล ข้อสรุปของนักทฤษฎีส่วนใหญ่ จะขึ้นอยู่กับทัศนะของเขาในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ คนโดยธรรมชาติเห็นแก่ตัวหรือว่าเห็นแก่ผู้อื่น คนฉลาดหรือโง่ มีนิสัยระรานหรือฉลาดหรือขี้ขลาด คำถามที่สำคัญขึ้นไปคือว่า คนเราเสมอหรือไม่เสมอกัน ถ้าหากเสมอกันแล้ว ความเสมอภาคของคนจะแสดงออกให้ประจักษ์ในทางใด²⁸

Eugene J. Meehan มีความเห็นว่า "ความคิดทางการเมืองเป็นเรื่องของความคิดเห็นเชิงประเมินค่าทางการเมือง ซึ่งบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองที่เป็นจริง หรืออาจเป็นความคิดเห็นที่ยากแก่การทำให้เป็นจริงก็ได้ แม้ว่าการศึกษาความคิดทางการเมืองจะเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในระบอบหนึ่งก็ตาม"²⁹

Leo Strauss มีความเห็นว่า "ความคิดทางการเมือง คือการสะท้อนความคิดหรือความหมายใด ๆ ที่มีความสำคัญทางการเมือง ไม่ว่าจะเห็นหรือจินตนาการที่เป็นหลักเบื้องต้นทางการเมือง โดยมีเจตนาเพื่อสนับสนุนหรือป้องกันความคิดและความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นความสนใจเฉพาะในกฎเกณฑ์ หรือนโยบายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง"³⁰

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-14.

²⁹ Eugene J. Meehan, Contemporary Political Thought: A Critical Study (Home Wood, Illinois: The Dorsey Press, 1967), pp. 1-2.

³⁰ Leo Strauss, What is Political Philosophy? and other Studies (Wesport, Connecticut: Greenwood Press, 1973), pp. 9-15.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีทัศนะเกี่ยวกับความคิดทั้งหลายของมนุษย์ว่า "ความคิดทั้งหลายรวมทั้งความคิดทางการเมือง มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในสังคมหนึ่ง ๆ เสมอ กล่าวคือ ความคิดและสิ่งแวดล้อมในสังคม ท่างปรุงแต่งซึ่งกันและกันตลอดเวลา ความคิดจึงไม่ได้เป็นภาพที่หยุดนิ่ง และยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย³¹

จากความหมายต่าง ๆ ของความคิดทางการเมืองซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยขอประมวลความหมายของความคิดทางการเมืองว่า "ความคิดทางการเมืองคือระบบความคิดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมือง คือการแบ่งปันคุณค่าต่าง ๆ ในสังคมโดยความสัมพันธ์ทางอำนาจ ลักษณะของความคิดทางการเมืองเป็นการวินิจฉัยเชิงประเมินค่า (value judgement) โดยมีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุน บังคับ หรือโจมตีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสถาบันหนึ่ง และเผยแพร่ความคิดทางการเมืองนั้นให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม"

ด้วยเหตุที่ความคิดทางการเมืองไม่อาจอยู่ลอย ๆ ศึกษาค้นจากสังคมได้ อิทธิพลจากสภาพของสังคม ย่อมมีผลต่อการก่อรูปความคิดทางการเมืองของนักคิดทางการเมือง ในขณะเดียวกัน ปัจจัยส่วนตัวของนักคิด ได้แก่ ภูมิหลัง, ประสบการณ์, การศึกษา, นิสัย และสิ่งแวดล้อม ย่อมเป็นปัจจัยที่กำหนดแนวความคิดทางการเมืองอีกส่วนหนึ่งด้วย ในการศึกษาความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษามัจจุยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคลของท่านพุทธทาสเอง ได้แก่ ภูมิหลัง, การศึกษา, ประสบการณ์ รวมทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง ในขณะที่ท่านเสนอความคิดออกมาด้วย .

ความคิดทางการเมืองและสภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นสิ่งที่ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา เมื่อนักคิดได้รับผลกระทบจากสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง เป็นส่วนหนึ่งในการก่อรูปความคิดแล้ว ขณะเดียวกัน ความคิดทางการเมืองของนักคิดย่อมมีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองด้วย-ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาผลกระทบของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อสังคมไทยและการเมืองไทยอีกประเด็นหนึ่ง

³¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาประวัติความคิดของไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 11, (ธันวาคม 2525):42-48.

3. แนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม

ถ้อยคำต่าง ๆ ที่ท่านพุทธทาสใช้ในงานพูดหรืองานเขียนของท่านนั้น มีหลายคำที่มีความหมายต่างไปจากที่นิยมใช้กันทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียนโดยทั่วไป ท่านได้แบ่งการใช้ภาษาออกเป็น "ภาษาคน" และ "ภาษาธรรม" ท่านอธิบายว่า "ภาษาคนนั้นเอาไปตามทางของวัตถุตามทางที่รู้สึกได้ตามคนธรรมดาสามัญและอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน ไม่ได้อาศัยธรรมะเป็นพื้นฐาน จึงพูดแต่เรื่องวัตถุ พูดแต่เรื่องโลก พูดแต่เรื่องที่เราเห็นได้ด้วยตาธรรมคาสามัญชน ส่วนภาษาธรรมะนั้น เป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้น จึงจะพูดเป็น และให้ความหมายเป็น. . ." ³² ท่านได้ยกตัวอย่าง คำว่า "ทำภาระงาน" หรือ "การงาน" ในภาษาคน การงานหมายถึงอาชีพที่ทำด้วยความจำเป็น ไม่ทำไม่ได้ มันบังคับให้ทำ เพื่อเอามาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องบ้าง เพื่อเสวยกามารมณ์บ้าง อาชีพที่ทำไปด้วยความจำเป็นนี้เรียกว่า การงานในภาษาคน ส่วนในภาษาธรรมนั้น หมายถึงกัมมัญฐาน คือการปฏิบัติธรรม หรือการทำงาน คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง คำว่า ชาคติ ในภาษาคน หมายถึง การเกิดจากท้องมารคาเป็นชาติหนึ่ง แต่ในภาษาธรรม ชาคติหมายถึง การเกิดของกิเลสตามวงจรปฏิจสมุปบาท ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้เพียงระยะเวลาเท่าสายฟ้าแลบ คั้งนั้นในวันหนึ่ง ๆ เราอาจเกิดชาคติได้หลายครั้ง หรือคำว่า "ความตาย" ในภาษาคน หมายถึง ความตายชนิดที่ต้องนำเอาไปเผาไปฝัง ส่วนความตายในภาษาธรรมนั้น หมายถึง ความสลายแห่งความรู้สึกในความเป็นตัวตน เป็นต้น

ท่านพุทธทาสได้เปรียบเทียบเรื่อง "ภาษาคน-ภาษาธรรม" กับ "ภาษาอริยวินัย" คือภาษาระเบียบของพระอริยเจ้า ท่านได้ยกตัวอย่างการเปรียบเทียบในหนังสือกามนิค-วาสิฐี ภาษาอริยวินัยเรียกการเห็นว่าเป็นว่า อากาการของคนบ้า เรียกการหัวเราะว่า อากาการของเด็กอ่อน เรียกการร้องเพลงว่า การร้องไห้ ภาษาอริยวินัย เป็นภาษาที่มีความหมายลึกกว่าภาษาพูดโดยทั่วไป ³³

³² พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน ภาษาธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2531) หน้า 2-3.

³³ พุทธทาสภิกขุ และ เสรี พงศ์พิศ. "สังคมนิยมกลางหัวใจของศาสนา" ปวารายสาร 14, 5(ก.ย.-ก.ค. 2530), หน้า 163-164.

ไพศาล วงศ์รวีวิสิทธิ์ ได้แบ่งความหมายของถ้อยคำที่ท่านพุทธทาสใช้ในงานของท่าน ออกเป็น 3 ประเภท คือ.-³⁴

1. ความหมายที่เป็นของเดิมแท้ แต่ต่อมาถูกทำให้คลาดเคลื่อน มีคนเข้าใจผิดมาก เช่นคำว่าชาติ หรือคำว่า สัมปรายิก ซึ่งคนมักจะเป็นเรื่องโลกหน้า ทั้งที่ความหมายเดิมคือสิ่งที่ไปพันการรับรู้สามัญของคนทั่วไป ทั้งที่ภาษาธรรมก็เป็นสัมปรายิกโวหารประเภทหนึ่ง

2. ความหมายในระดับที่ลึกลงไป ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้ คงสนใจแต่ความหมายระดับพื้น ๆ ซึ่งแม้จะเป็นความหมายที่ถูกทอดทิ้งโดยธรรมดา แต่ก็มีความหมายเพียงคำเดียว เช่น ศีล อันมีความหมายลึกถึงภาวะอันเป็นปกติ หรือ มิตร ซึ่งมีความหมายในระดับที่ลึก คือสิ่งที่นำไปสู่ผลคือเลิศ ทั้งเช่น พระธรรมเป็นมิตรของมนุษย์

3. ความหมายที่ท่านตีความใหม่ แต่ยังรักษาเค้าเงื่อนเดิมเอาไว้ เช่น พระเจ้า ท่านตีความว่าเป็นบรมธรรม ทั้งที่นิพพานก็เป็น "พระเจ้า" คุ้ม คำว่า "นายขุน" ในทัศนะของท่านก็คือ ผู้ที่สะสมทุนสร้างเสริมความมั่งคั่ง อย่างเอารักเอาเปรียบ เพื่อความสุขทางเนื้อหนัง(มิได้หมายถึงผู้ครอบครองปัจจัยการผลึก) ผู้มั่งมีที่อยู่ในธรรม ท่านเรียกว่า เศรษฐี ในขณะที่ กรรมมาชีพ ท่านหมายถึงคนยากจนที่มีจิตโกรธแค้นผู้มั่งมีกว่า เนื่องจากถูกเอาเปรียบ หรือเพราะไม่มีโอกาสที่จะมั่งมี

ท่านพุทธทาสได้นำแนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม เป็นหลักในการอธิบายหลักธรรมต่าง ๆ และพยายามที่จะอธิบายถ้อยคำต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันอย่างสับสนให้มีความหมายชัดเจนขึ้น เนื่องจากท่านพุทธทาสเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล ในฐานะเป็นสื่อหรือเครื่องมือสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นสิ่งที่ถูกต้องใช้ได้เป็นการทั่วไป กับทุกคนและทุกเวลา, ทุกสถานที่ ท่านพุทธทาสจึงใช้หลักภาษาคน-ภาษาธรรม อธิบายความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ รวมทั้งถ้อยคำที่เกี่ยวกับการเมืองซึ่งเรานำมาพิจารณาด้วยกันต่อไปด้วย ถ้อยคำทางการเมืองเหล่านี้ ได้แก่ การเมือง ระบบการเมือง ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ เผด็จการ เป็นต้น ทั้งนี้ ในการพิจารณาความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นที่ต้องพิจารณาโดยยึดหลัก "ภาษาคน-ภาษาธรรม" ของท่านพุทธทาสไปด้วยเสมอ

³⁴ไพศาล วงศ์รวีวิสิทธิ์, "ท่านพุทธทาสกับธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธทาสกับคนรุ่นใหม่ เมื่อคนหนุ่มสาวถามถึงรากของความเป็นไทย (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526), หน้า 62-63.

4. ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) มีความหมาย 2 ความหมายด้วยกัน ความหมายแรก หมายถึงระบอบการเมืองอย่างหนึ่ง คือ การจัดรูปการปกครองกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมือง บทบาท อำนาจและหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนถึงวิธีการที่ใช้ในการตัดสินใจปัญหาข้อขัดแย้งในทางปฏิบัติตามแนวความคิดประชาธิปไตย³⁵ แนวความคิดประชาธิปไตย คือความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ เชื่อในความอิสระและเสรีภาพของมนุษย์ เชื่อในหลักความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และความเชื่อที่ว่าอำนาจประชาธิปไตยมาจากปวงชน รัฐบาลหรือผู้ปกครองจะต้องได้รับการยินยอมจากประชาชน จึงสามารถที่จะปกครองได้ หลักการที่สำคัญของระบบการเมืองประชาธิปไตย ได้แก่³⁶

1. กระบวนการของประชาธิปไตย (Democratic Process) ได้แก่ การโต้เถียง (debate) การอภิปราย (discussion) การพุกแสดงความคิดเห็น การเลือกตั้ง เป็นต้น

2. การใช้เหตุผล (rationality)
3. เสรีภาพ (freedom)
4. ความเสมอภาค (equality)
5. การใช้เสียงข้างมาก (majority rule)

ความหมายที่ 2 ของประชาธิปไตย คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายถึงหลักการสำคัญ ค่านิยม และทัศนคติของบุคคลในสังคม ซึ่งอาจพิจารณาได้ในค่านิยมบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย (democratic personality) ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยนั้น ได้แก่บุคคลที่มีลักษณะดังนี้³⁷

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น

³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523). หน้า 15.

³⁶ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ ฉบับพื้นฐาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522). หน้า 269-278.

³⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย, หน้า 23.

วันเสียแต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตาม ใ้ว่าความเห็นนี้มีเหตุผลที่ควรที่จะเชื่อถือ

2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ บุคคลในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาอื่น เชื้อชาติอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่คน ๆ นั้นเป็นตัวของเขาเองไม่ใช่ไปจับประเภท

ให้เขา

6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ ใ้ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้น

ต้องมีเหตุผลหรือมีความชอบธรรม

ประชาธิปไตยทั้งในความหมายของระบบการเมือง และความหมายของวิถีชีวิต ที่เป็นประชาธิปไตย จำเป็นที่จะต้องกำเนินควบคู่กันไปทั้ง 2 ความหมาย ประเทศใดที่มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย จำเป็นที่จะต้องมีวิถีชีวิตของพลเมืองแบบประชาธิปไตยไปด้วย ถ้าหากมีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแล้ว พลเมืองมิได้มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เป็นที่แน่นอนว่า ระบบการเมืองจะมิได้รับความก้าวหน้าและพัฒนาในแนวทางประชาธิปไตย

5. วัตถุนิยม

วัตถุนิยม (Materialism) เป็นแนวความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีสาระสำคัญ

ดังนี้ 38

1. วัตถุนิยมสอนว่าลักษณะที่แท้จริงของโลกคือสภาพทางวัตถุ ทุก ๆ สิ่งที่มีอยู่ เกิดมาจากรากฐานของมูลเหตุทางวัตถุ และพัฒนาไปตามกฎแห่งการเคลื่อนไหวของสสาร
2. วัตถุนิยมสอนว่าสสารนั้นเป็นความจริงที่ประจักษ์ได้ ซึ่งมีอยู่ภายนอกและเป็นอิสระจากจิตใจ ไม่ใช่มีอยู่ในความคิดแก่มิอยู่จริง ๆ แยกออกจากภาพที่ปรากฏในความคิดทุกอย่างที่เป็นความรู้สึกนึกคิดทางจิตหรือวิญญาณ เป็นผลิตภัณฑ์ของกระบวนการทางวัตถุ

38 เรื่องเดียวกัน, หน้า 180-194.

3. วัตถุนิยมสอนว่าโลกของเราและกฎธรรมชาติต่าง ๆ นั้นสามารถรู้ได้ และแม้ว่าหลายสิ่งหลายอย่างในโลกวัตถุ ยังไม่สามารถเป็นที่ล่วงรู้ได้ แต่ก็ไม่มีขอบเขตของความเป็นจริงที่ไม่อาจล่วงรู้ได้ซึ่งมีอยู่นอกโลกวัตถุ

โดยสรุปแล้ว ความคิดวัตถุนิยม ถือว่า โลกของวัตถุแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้นเป็นโลกที่มีอยู่จริง เรื่องทางจิตหรือทางวิญญาณ เป็นเพียงผลผลิตของวัตถุเท่านั้น

คาร์ล มาร์กซ์ และ เฟรเดอริก เองเงิลส์ (Karl Marx and Frederick Engels) เสนอความคิดว่า "ความรู้สึกสำนึกของมนุษย์ไม่ได้กำหนดสภาพความเป็นอยู่ของเขา ตรงกันข้ามสภาพความเป็นอยู่ทางสังคมนั้นเป็นตัวกำหนดความรู้สึกของมนุษย์ต่างหาก"³⁹ และได้มีความเห็นต่อไปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือประวัติศาสตร์ เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต พลังทางวัตถุของระบบการผลิตจะเกิดความขัดแย้งกับความสัมพันธ์ของระบบการผลิตที่เป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงขัดแย้งในความสัมพันธ์ของระบบการผลิต⁴⁰ มาร์กซ์ และ เองเงิลส์ ถือว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ตลอดจนโครงสร้างอื่น ๆ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายของสังคมมาจากระบบเศรษฐกิจของแต่ละยุคสมัย การแบ่งแยกของชนชั้นต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตเป็นสำคัญ แนวความคิดที่เห็นว่าพลังทางวัตถุเป็นเครื่องกำหนดการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์นี้เรียกว่า แนวความคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism)

มาร์กซ์ และ เองเงิลส์ ยังได้นำเอาแนวความคิด วัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism) มาอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ โดยถือว่า...⁴¹

1. วิธีชีวิตและสภาพชีวิตทางเศรษฐกิจของคน กำหนดรูปแบบค่านิยมอื่น ๆ ของคนในชีวิตสังคม

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุทุมการทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 33.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 149.

2. ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั้น
 ใ้ก่อกำให้เกิดความขัดแย้ง การต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งตั้งแต่เริ่มแรกของประวัติศาสตร์ ได้เป็นตัว
 กำหนดพลวัติการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปฏิวัติทั้งหลาย

6. ทุนนิยม

ทุนนิยม (Capitalism) หมายถึงระบบเศรษฐกิจที่ถือว่ากิจกรรมทาง
 เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นเจ้าของและการลงทุนในการผลิตเป็นกรรมสิทธิ์ของ
 เอกชน โดยยอมให้ผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจมีโอกาสแข่งขันในทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ได้มา
 ซึ่งผลกำไรหรือผลประโยชน์อื่นใดตามความสามารถและความปรารถนาของแต่ละคน⁴²

สาระสำคัญของทุนนิยมประกอบไปด้วย⁴³

1. การยอมรับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและการผลิตของบุคคล
2. เสรีภาพในการประกอบการทางธุรกิจและเศรษฐกิจ
3. เสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการที่จะเลือกบริโภครวมหรือใช้บริการ
4. การแข่งขันในทางเศรษฐกิจ
5. การแสวงหาผลกำไรจากการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ
6. การยึดถือราคาในฐานะเป็นแกนกลางที่มีอิทธิพลต่อการควบคุมแรงงาน

ทรัพย์สิน การผลิตและรายได้

แนวความคิดทุนนิยมได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ในราวคริสต์ศตวรรษ
 ที่ 18 นักคิดที่เสนอความคิดเกี่ยวกับทุนนิยม ได้แก่ อักัม สมิท (Adam Smith) ซอมบาร์ท
 (Sombart) เวเบอร์ (Weber) และ ทาวน์ (Towny) ซึ่งได้มีส่วนในการสนับสนุน
 ให้ความคิดทุนนิยมเป็นที่แพร่หลาย

คาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) มีความเห็นเกี่ยวกับทุนนิยมต่างจากผู้อื่น
 มาร์กซเห็นว่า ระบบทุนนิยมเกิดขึ้นเพราะการเสื่อมสลายของระบบศักดินา ทำให้ชนชั้น

⁴² จรุง สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2532), หน้า 71.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

กรรมาชีพจำนวนมากเข้าสู่ตลาดแรงงาน มีการสะสมทุนเพื่อการผลิตภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ทำให้เอกชนชั้นนำทุนขึ้นมา ก่อตั้งโรงงานของชนชั้นกรรมาชีพ และได้รับประโยชน์จากการที่ราคาสินค้าสูงขึ้น

7. สังคมนิยม

สังคมนิยม (Socialism) มีความหมายถึง ลัทธิหรือหลักการอย่างหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประโยชน์ในการมีสถาบันการปกครองตกอยู่กับสังคมนิยมหรือคนส่วนใหญ่ สังคมนิยมมีหลักการที่สำคัญ คือให้สังคมนิยมมีความรับผิดชอบที่จะให้ความยุติธรรมและความเสมอภาคแก่บุคคลโดยทั่วไป ไม่ควรให้ประโยชน์ต่อเอกชนกลุ่มใดโดยเฉพาะ รัฐบาลควรที่จะกำหนดระบบเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มิใช่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และวัตถุประสงค์ที่ใหม่มนุษย์ได้รับประโยชน์เท่าเทียมกันจากการผลิต และผลผลิตของสังคมนิยม โดยไม่ต้องคำนึงถึงสถานภาพของบุคคล ไม่ต้องการให้บุคคลใดมีสิทธิพิเศษในระบบเศรษฐกิจ และได้รับส่วนแบ่งจากการผลิตมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ

สังคมนิยมยังมีการแบ่งจำพวกออกเป็น 3 จำพวกด้วยกัน คือ 1. สังคมนิยมอุดมคติ (Utopian Socialism) จำพวกที่ 2 โดแก์ สังคมนิยมมาร์กซิสม์ (Marxism Socialism) และจำพวกที่ 3 คือ สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) สังคมนิยมทั้ง 3 จำพวกมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง คือการคัดค้านกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล สนับสนุนกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน การกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้กรรมสิทธิ์ร่วมนั้นอย่างเป็นธรรม ⁴⁴ อย่างไรก็ตามสังคมนิยมทั้ง 3 จำพวก มีข้อแตกต่างที่สำคัญดังนี้.-

1. สังคมนิยมอุดมคติ (Utopian Socialism) เป็นลัทธิที่เน้นการสนับสนุนการมีกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นการวาดภาพสังคมนิยมในอุดมคติที่พึงปรารถนา และเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้สังคมนิยมอุดมคตินั้นเป็นจริง แต่บางแนวคิดก็มิได้เสนอแนะแนวทางปฏิบัติไว้

⁴⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

ตัวอย่างของความคิดสังคมนิยมอุทมคติ ได้แก่ ความคิดสังคมพระศรีอารีย์ ไทรภูมิพระร่วง
ในส่วนของอุทมคติ จุฑมรัฐ (The Republic) ของ เฟลโต สังคมยูโทเปีย
(Utopia) ของ ทอมัส มอร์ เป็นต้น

2. สังคมนิยมมาร์กซิสต์ (Marxism Socialism) เป็นลัทธิหรือแนว
ความคิดที่เป็นสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ (scientific socialism) นักคิดที่เป็นต้นแบบ
ความคิดนี้คือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818-1883) นักปรัชญาชาวเยอรมัน สังคม-
นิยมมาร์กซิสต์มีความคิดพื้นฐาน คือหลักวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism)
วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) และทฤษฎีมูลค่าแรงงานและแรง
งานส่วนเกิน (Labor Theory of Value and Surplus Value) มาร์กซ์มีความเห็น
ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดขึ้นจากความขัดแย้งและการต่อสู้ทางชนชั้น (class conflict
and class struggle) โดยเริ่มตั้งแต่ชุมชนบุพกาลที่มนุษย์ยังไม่มีความเป็นเจ้าของ
กรรมสิทธิ์ วิวัฒนาการมาตามลำดับจนกระทั่งถึงยุคสมัยปัจจุบัน เป็นสังคมนิยม ซึ่งมีการต่อสู้
ระหว่างชนชั้นนายทุน กับชนชั้นกรรมาชีพหรือผู้ใช้แรงงาน การเปลี่ยนแปลงจากสังคมนิยม
เป็นสังคมนิยม (Socialism) ต้องอาศัยการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ ในยุคสังคมนิยม
ปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตต่าง ๆ เป็นกรรมสิทธิ์ของสังคมทั้งสิ้น และเมื่อกระบวนการ
ผลิตถึงยุคแห่งความก้าวหน้าถึงจุด ๆ หนึ่ง รัฐจะสลายตัวไป (state will wither away)
จะเข้าสู่สังคมนิยม (Communism) ในที่สุด ในยุคของสังคมนิยม, บุคคลจะทำงานของ
ตนอย่างเต็มที่ และได้รับสิ่งต่าง ๆ ตามผลงานของเขา (From each according to his
ability, To each according to his works) สำหรับสังคมนิยมในขั้นนั้น
มีหลักการที่ว่า ทุกคนทำงานตามความสามารถของเขา และได้รับสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการ
ของเขา (From each according to his ability, To each according to
his needs)

มาร์กซ์ เป็นผู้ริเริ่มสิ่งที่มีความสำคัญในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของโลก
ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกในเวลาต่อมา ซึ่งเลนิน (Lenin) ได้นำแนวความคิด
ของมาร์กซ์มาเป็นพื้นฐานความคิดในการปฏิวัติรัสเซียเมื่อปี พ.ศ. 2460 ความคิดสังคมนิยม
มาร์กซิสต์ จึงแปรรูปเป็นอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งบางครั้งเรียกกันว่าเป็นแนวความคิด
มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxism-Leninism) สิ่งที่เลนินได้เพิ่มเติมจากมาร์กซ์ก็คือ

การปฏิบัติงานเพื่อล้มล้างชนชั้นนายทุน ไม่สามารถอาศัยกำลังชนชั้นกรรมาชีพเพียงอย่างเดียวได้ แต่ต้องอาศัยพรรคคอมมิวนิสต์เป็นหน่วยหลักในการปฏิบัติงาน ที่ต่อมาเหมาเจ๋อตง ได้ปรับแนวความคิดมาร์กซิสม์-เลนินนิสม์ ในการปฏิวัติประเทศจีนเมื่อปี พ.ศ. 2492 แนวความคิดคอมมิวนิสต์จึงเป็นที่แพร่หลายและเป็นแนวความคิดที่คู่สู้กับแนวความคิดประชาธิปไตยในโลกมาเป็นระยะเวลาจนถึงปัจจุบัน

3. สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นลัทธิหรือแนวความคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสังคมนิยมอุคมคติ และสังคมนิยมมาร์กซิสม์ สังคมนิยมประชาธิปไตยมีพื้นฐานแนวความคิดแบบสังคมนิยม และมีวิธีการต่อสู้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายตามระบบและวิถีทางประชาธิปไตย นักคิดลัทธิสังคมนิยมประชาธิปไตย ได้แก่ สังคมนิยมแบบสมาคมเฟเบียน (Fabian Society) ในประเทศอังกฤษ สังคมนิยมประชาธิปไตยตามแบบของคาร์ล เกาท์สกี (Karl Kautsky) สังคมนิยมประชาธิปไตยไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) และทฤษฎีเกี่ยวกับค่าของแรงงาน (Labor Theory of Value) มากเท่าใดนัก แต่เน้นการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีและค่อยเป็นค่อยไป สังคมนิยมประชาธิปไตยมีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย และเชื่อว่าขั้นตอนการไปสู่ความเป็นสังคมนิยมสามารถบรรลุถึงได้โดยไม่ต้องอาศัยเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ

8. เผด็จการ

เผด็จการมีคำที่ใช้เรียกกันหลายคำ ได้แก่ dictatorship, despotism, authoritarianism, absolutism และ totalitarianism เผด็จการนั้นเป็นระบอบการปกครองอย่างหนึ่งซึ่งชนกลุ่มน้อยผู้ถือการอำนาจ ควบคุมอำนาจในการปกครองไว้ในมือของกลุ่มของตนอย่างเต็มที่ และใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อขยายและรักษาอำนาจไว้ให้เข้มแข็งและป้องกันการโจมตีหรือความพยายามที่จะล้มล้างอำนาจของตนไว้ให้นานที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ ระบอบการปกครองแบบเผด็จการซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ การปกครองของอิตาลีในเยอรมัน และการปกครองของมุสโสลินีในอิตาลี ในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การปกครองสหภาพโซเวียตถือว่าเป็นการปกครองระบบเผด็จการ (authoritarianism) เช่นเดียวกัน คือเป็นการปกครองซึ่งถือว่ารัฐเป็นนาย (master) และเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตและสังคม

หลักการของระบอบเผด็จการมีดังต่อไปนี้ คือ⁴⁵

1. ระบบการป้องกันและควบคุมทางสังคม (social prophylaxis) มีการควบคุมและลิดรอนฐานะอำนาจของผู้ที่จะเป็นอันตรายทางการเมือง เพื่อป้องกันการปฏิวัติหรือต่อต้านล้มล้างอำนาจรัฐ
2. เผด็จการถือหลักของความลึกลับ (mystique) ระบอบเผด็จการพยายามที่จะยึดและยกย่องความลึกลับบางประการ เพื่อที่จะโน้มน้าวให้ประชาชนยึดมั่น เพื่อประโยชน์ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่สอดคล้องกับอำนาจและนโยบายปกครองรัฐ
3. หลักความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์การทางสังคม ตามหลักการนี้ ระบอบเผด็จการต้องการให้มีศูนย์อำนาจ ณ ที่แห่งเดียว ที่จะ เป็นหน่วยกำหนดวางแผนต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคม เช่นกำหนดกรอบของครอบครัว วิถีชีวิต จุฬหมายปลายทางของมนุษย์ ขนบประเพณี ค่านิยม รวมทั้งความผูกพันระหว่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การวางแผนให้เกิดสังคมที่ตีความความหมายหรือความปรารถนาของชนชั้นนำ
4. หลักการปกครองโดยชนชั้นนำ (elite leadership) มีชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งควบคุมบริหารประเทศ ผู้ที่เป็นหัวหน้ามักจะมีอำนาจเด็ดขาด และดำเนินการทุกอย่าง โดยมีท้องค่านิ่งถึงชนบประเพณี ความยินยอมพร้อมใจจากประชาชน หรือหลักกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้น
5. หลักของการเสื่อมโทรมภายในขององค์การ ระบอบเผด็จการจะเพ่งเล็ง ผู้ที่ทำตัวเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าหรือประสิทธิภาพของสังคม ภายในกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มชนภายในรัฐ โดยเพ่งเล็งว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นเป้าหมายที่ต้องกำจัดให้หมดสิ้น
6. การบ่อนทำลายองค์การอิสระหรือศูนย์แห่งอำนาจ (The subversion of Independent Associations and Loci of power) ได้แก่ การกวาดล้างองค์การอิสระหรือศูนย์แห่งอำนาจต่าง ๆ ที่จะนำอันตรายมาสู่กลุ่มชนชั้นนำ
7. หลักการเปลี่ยนความรู้สึกและอารมณ์ให้เป็นผลประโยชน์ต่อรัฐ ระบอบเผด็จการต้องการให้การแสดงออกแห่งอารมณ์ของมนุษย์ ความรู้สึกรัก เกลียด ปรารถนาและหะเยอหะยาน เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง ต่ออุดมการณ์ และเจตนารมณ์ของผู้นำ

⁴⁵จรรยา สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย:เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแบบใหม่ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 72-80.

8. การใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ ระบอบเผด็จการทั่วไปถือว่าสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอำนาจ ดังนั้นกิจการค้านี้จึงต้องดำเนินการโดยชนชั้นปกครอง หลักการที่เป็นแนวทางปฏิบัติก็คือ จะต้องใช้สื่อมวลชนโฆษณาเกี่ยวกับความเชื่อและอุดมการณ์ของชนชั้นนำ และจะต้องทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง

9. ระบอบเผด็จการต้องการสร้างความกังวลใจ ความประหวั่นพรั่นพรึง ความไม่แน่ใจในหมู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความยับยั้งชั่งใจไม่กล้าทำในสิ่งที่ไม่แน่ใจว่าจะสอดคล้องกับความต้องการของรัฐหรือไม่ ไม่อาจแสดงออกใดๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชนชั้นนำ

โดยสรุปแล้ว ระบอบเผด็จการไม่ว่าจะปกครองโดยผู้นำเพียงบุคคลเดียว หรือโดยกลุ่มผู้นำก็ตาม ต่างก็มีหลักการที่จะเสริมสร้างฐานอำนาจของตนหรือกลุ่มของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งที่จะป้องกันและปราบปรามผู้ที่จะเป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นนำ การดำเนินงานของผู้ปกครองในระบอบเผด็จการ จึงไม่คำนึงถึงระเบียบกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนศีลธรรมอันดีแต่อย่างใด การใดที่จะทำให้อำนาจของผู้ปกครองเข้มแข็ง ย่อมเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองในระบอบเผด็จการกระทำทั้งสิ้น โดยมีใ้คำนึงถึงข้อเค็ดรอนหรือข้อเรียกร้องของผู้ที่อยู่ปกครอง

ขั้นตอนการนำเสนอ

วิทยานิพนธ์นี้จะแบ่งขั้นตอนการนำเสนอเป็น 6 บทด้วยกันคือ-

บทที่ 1 กล่าวถึงความจำเป็นและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ในการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย วิธีการวิจัย สมมติฐานในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย แนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2 การก่อรูปความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึง การก่อรูปความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสใน 3 ช่วง คือช่วงแรก ตั้งแต่ 2449-ท่านพุทธทาสบวชเป็นภิกษุ ช่วงที่สองนับตั้งแต่ท่านพุทธทาสบวชเป็นภิกษุ (2469) จนถึงการก่อตั้งสวนโมกขพลาราม (2475) และช่วงที่สาม นับตั้งแต่ท่านพุทธทาสก่อตั้งสวนโมกขพลาราม (2475) จนถึงปัจจุบัน (2532)

บทที่ 3 ธรรมเนียมกับการเมือง กล่าวถึง ธรรมเนียมกับการเมืองในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ความหมายของธรรมเนียม ความหมายของการเมือง ปัญหาของระบบการเมืองในปัจจุบัน แนวทางการนำธรรมเนียมมาแก้ปัญหของระบบการเมือง และการเมืองของพระเจ้า: การเมืองตามกฎของธรรมชาติ ในตอนท้ายของบทนี้เป็นการพิชานบุคคลและสังคมที่พึงปรารถนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

บทที่ 4 ชัมมิกสังคมนิยม: ระบบการเมืองอุคมคติของพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความหมายและหลักการของชัมมิกสังคมนิยม ผู้ปกครอง วิธีการปกครอง การนำความคิด "ชัมมิกสังคมนิยม" มาใช้ในประเทศไทย และลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ

บทที่ 5 วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ แบ่งหัวข้อการวิเคราะห์ออกเป็น 4 หัวข้อ คือ อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนและคริสต์ศาสนาต่อความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ การนำแนวความคิด "ชัมมิกสังคมนิยม" มาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย และ ประเด็นที่ควรจะได้รับการพิจารณาต่อไป

บทที่ 6 เป็นบทสรุป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย